

МУЗИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Канд. мист. Довжинець І. Г.

Україна, Суми

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6904

ARTICLE INFO

Received: 26 November 2019

Accepted: 11 January 2020

Published: 31 January 2020

KEYWORDS

musical environment,
classical music,
musical education,
festival.

ABSTRACT

The article analyses the state of musical environment in contemporary Ukraine. It is noted that musical environment is a complex heterogeneous phenomenon which is formed in the process of musical activity and includes all its components: creativity, performance, spreading and perception. At the macrolevel musical environment includes all musical sound atmosphere of the Earth. At the microlevel – it is a direct musical surrounding of the individual. The article focuses only on some factors which influence the state of contemporary Ukrainian musical environment: mass musical teleproduction, teaching music in comprehensive educational institutions, musical education and education for adults, festivals, specific character of regional music playing. In conclusion it is noted that “improvement” of one of the mentioned kinds of musical activity cannot change considerably surrounding sound reality. «Reformation» of musical environment as well as other spheres of social existence implies complex approach.

Citation: Довжинець І. Г. (2020) Muzychne Sere dovyshe Ukraintiv: Realii ta Perspektyvy. *World Science*. 1(53), Vol.3. doi: 10.31435/rsglobal_ws/31012020/6904

Copyright: © 2020 Довжинець І. Г. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. В складних умовах реформування всіляких сфер українського життя, питання музичної культури ніби відсуваються на другий план. Проте, майбутнє нації, в значній мірі, визначає її культурне сьогодення, а отже і музичне середовище як специфічна підсистема в системі соціокультурного досвіду.

В сучасному мовному обігу термін «середовище» широко використовується у різноманітних значеннях. Зокрема, під ним розуміється: система, речовина, тіло, умови, фактори, оточення, світ тощо. Водночас, в загальному сенсі саме слово відтворює дві основні сутності: предметно-просторове оточення (environment – довкілля) та соціальну сферу людської діяльності (milieu – оточення).

Одним з компонентів соціального є культурне середовище, котре як відносна «макросистема» охоплює ряд «мікро-середовищ». Серед таких: мистецьке, художнє, театральне, танцювальне, живописне (світлоповітряне, архітектурно-ландшафтне, матеріально-предметне), літературне, (поетичне), культурно-дозвілєве, інституційне, молодіжне, навчальне, освітнє тощо. До складових культурного середовища належить і музичне середовище

Під терміном «музичне середовище» мається на увазі звукове оточення індивіда, що формується у процесі музичної діяльності і охоплює всі складові: творчість, виконавство, розповсюдження та сприйняття. Музичне середовище обумовлюється часо-просторовими чинниками та динамікою соціальних змін.

На макрорівні музичне середовище охоплює всю музично-звукову атмосферу Землі. На мікрорівні – це безпосереднє музичне оточення людини в будь-якому місці її перебування, «тут і тепер». До різновидів музичного середовища належить як реальне, так і віртуальне звукове середовище, яке є частиною буття сучасної людини. Зокрема, український дослідник Олександр

Дзюбань наголошує: «Поява та розвиток інформаційних технологій, специфічних засобів масової комунікації змінили світосприйняття людини, визначили формування нового типу простору – віртуального.... Він суттєво впливає на суспільство... Віртуальна реальність – це «особливе середовище» [4, с. 166].

Музичне середовище є нестійким гетерогенним різноморфним утворенням, здатним до різноманітних трансформацій і змін. Водночас, воно є не таким динамічним як, наприклад, музичне життя. Під впливом певних чинників музичне середовище змінюється поступово.

Метою статті є осмислення стану сучасного українського музичного середовища та визначення позицій, які сприятимуть його покращенню в майбутньому.

Результати дослідження. Музичне середовище, як і будь-яке соціальне, є оточенням індивіда і існує тільки за його наявності. Зокрема, Ортега-і-Гассет (Ortega y Gasset) формулював: «Я є я і моє оточення» («Yo soy yo y mi circunstancia») [7, с. 28]. Водночас термін «середовище» містить конотацію впливу. В аспекті взаємодії людини і середовища цей вплив є взаємним, оскільки як середовище впливає на людину, так і людина впливає на своє оточення. За теорією американського психолога Джеймса Гібсона (James Gibson), середовище є полем можливостей, «які завжди є і завжди доступні. Людина може ними скористатись, а може «і не сприйняти <...>, не звернути на них увагу» [3, с. 205]. Окреслені положення дають підстави стверджувати, що можливості змінити своє середовище завжди є. В цьому аспекті зупинимося на окремих чинниках, які впливають на стан сучасного українського музичного середовища і можливостях його «реформування».

1. Відзнакою музично-звукового середовища сьогодення є його агресивний характер. Музика звучить скрізь: в транспорті, кафе, ресторанах, на вулиці, з мобільних телефонів тощо. Переважно, це розважальна або фоновіа музика досить сумнівної якості, яка домінує над академічним мистецтвом в телевізійному просторі, радіо ефірах, концертних заходах. Зрозуміло, що класична музика є елітарним мистецтвом і не може змагатися з музикою, розрахованою на масове сприйняття. Проте, її відсоток в сучасному музичному житті українців є надзвичайно низьким. Концерти за участі зірок світового академічного мистецтва, документальні фільми про життя і творчість видатних, зокрема українських музикантів, просвітницькі програми транслиуються, зазвичай, в самий «незручний час» (ранкові та нічні години). Зрозуміло, що кожна людина має можливість обирати своє середовище і, за потреби, прослухати цікавий для неї запис в Інтернеті, або відвідати концерт. Однак, як стверджує всесвітньо відомий скрипаль Гідон Кремер (Gidons Krēmers), «Не можна байдуже проходити повз звукове засмічення навколишнього нас середовища, коли одурманюючи увесь світ телехвилі вже не роблять різниці між "трьома тенорами" і фірмою, яка виготовляє спортивне взуття "Nike"... Мільйонам глядачів наполегливо пропонують лише те, що легко засвоюється» [6, с. 52]. Формування естетичних смаків населення є завданням державної культурної політики. Саме це впливає і на стан музичного середовища.

2. Заняття музикою є вихованням внутрішньої гармонії (Конфуцій). Класична музика, безумовно, потребує підготованого слухача. Таке виховання починається з дитинства. Сьогодні в загальноосвітніх школах предмет «Музика» взагалі заміщений інтегрованим курсом «Мистецтво», який поєднує музику і образотворче мистецтво. Таким чином істотно зменшуються години музичного виховання, яке, зокрема, включало прослуховування творів класичного мистецтва. Ця проблема є не новою. Ще в середині XIX століття Ріхард Вагнер (Richard Wagner) рекомендував заняття музикою, які включали гармонію, аналіз музичних форм, читання партитур, контрапункт «організовувати принаймні для всіх тих учнів середніх шкіл, які не позбавлені музичальності і, можливо, грають на будь-якому інструменті. Якщо такі заняття проводити систематично, – наголошував композитор, – то перед учнями вже з дитинства відкриється світ, який дозволить їм насолоджуватись мистецтвом» [2, с. 71]. Провести реформу самої основи середньої освіти у наміченому напрямку, музикант вважав «заслугою воістину епохального значення» [2, с. 71].

Якщо використовувати європейський досвід, то заняття музикою включені в навчальну програму усіх державних шкіл Англії. Розвиток музичної грамотності в дитини тут вважається особливо важливим, оскільки формує естетичні смаки, покращує творчі здібності й підвищує загальний рівень освіченості. Діти в школі грають і співають в ансамблях, освоюють гру на музичних інструментах, їздять на концерти, на базовому рівні вивчають нотну грамоту.

З метою формування музичного смаку доцільним є проведення філармонічних концертів (лекторіїв) для дітей із залученням вихованців музичних шкіл. Такий досвід існував за радянських часів. З одного боку це виховує культуру сприйняття академічного мистецтва у маленьких слухачів, з іншого – дає змогу реалізовуватись тим, хто навчається. Сьогодні у вимогах до атестації викладачів музичних шкіл обов'язковим є наявність учнів-лауреатів і, у прагненні отримати за це бали, викладачі спрямовують своїх вихованців на досить низького рівня комерційні конкурси, які сьогодні так популярні в Україні. Сама атмосфера змагання є не досить сприятливою для дитячої психіки. Також конкурси, насправді, не виявляють таланти. Як зазначав Артур Шнабель (Artur Schnabel): «жодний з першокласних талантів ніколи не зміг отримати перемогу» на конкурсі. «Переможцями стали ті, хто був механічно надійним, а не ті, хто мав індивідуальність і уяву» [9, с. 149]. Більш плідним у творчому сенсі є концертні виступи, тим більше перед однолітками. Саме ця аудиторія в майбутньому стане слухачами концертів класичної музики і буде впливати на формування музичного середовища.

Іншою формою залучення до академічного мистецтва, виховання «освіченого» любителя музики є освіта для дорослих. Сьогодні в Україні вона знаходиться на етапі становлення. Проте, ідея «музичних шкіл для дорослих» в європейській практиці має свої традиції. Провідну роль в цьому здебільшого відігравала Німеччина, де розвитку і поширенню музичного мистецтва завжди надавалося першорядне значення. Початкова музична освіта в сучасній ФРН є загальнодоступною. В музичних школах відсутнім є віковий ценз: люди похилого віку й молодь займаються «під одним дахом», музикують в одному оркестрі. В багатьох школах (переважно, приватних) розроблені спеціальні програми для пенсіонерів, людей з обмеженими можливостями і навіть з віковими порушеннями розумової діяльності. Іще однією особливістю німецької освіти для дорослих є існування народних університетів, які здійснюють навчання після роботи. «Курс доволі різноманітний, розроблений комплекс теоретичних предметів, також є можливість виступати в ансамблях» [5, с. 56]. Щорічно понад 100 тисяч охочих бере участь в подібних заходах, оскільки закладені умови надають повну свободу для творчості та самовираження. Створення розгалуженої системи освіти для дорослих в Україні розширить коло любителів музичного мистецтва – публіки академічних концертів, яка, в свою чергу, впливає на репертуар, а відтак і створюване музичне середовище.

3. В сучасних українських закладах музичної освіти студенти перевантажені кількістю зайвих дисциплін. Переведення цієї ланки навчання зі спеціального у загальноосвітнє обумовило включення в навчальні програми всіх предметів загального курсу. Це не сприяє якісній професійній підготовці, оскільки студенти, замість занять і самопідготовки з фахових дисциплін, змушені витратити час на зайві предмети. З цього приводу вже згадуваний Р. Вагнер зауважував, що музична освіта «перевантажена непотрібним вивченням вищої математики, основ хімії та фізики, що має вивчатися в університетах і спеціальних навчальних закладах тими, хто обирає для себе ці професії» [2, с. 71]. На жаль, сьогодні в Україні при вступі на спеціальність «Середня освіта» (Музичне мистецтво – рівень підготовки бакалавр) зовсім ліквідовано творчий конкурс. Натомість, абітурієнти вступають за результатами тестів зовнішнього незалежного оцінювання з предметів: українська мова та література, історія України, іноземна мова або математика! Все вищезазначене знижує якість музичної освіти, яка є одним з факторів формування музичного середовища.

4. Запроваджені Міністерством освіти і науки України реформаторські новації в акредитації закладів вищої музичної освіти також не сприяють створенню сприятливого музичного середовища для творчої реалізації викладачів і студентів. Професорсько-викладацький склад значну частину свого часу витрачає на підготовку всілякої документації: програм, планів (які змінюються щороку, або навіть двічі на рік), дистанційної освіти (не тільки з лекційних курсів, але й з предметів фахової підготовки музиканта, які завжди належали до індивідуальної форми навчання), створення особистих кабінетів тощо. Це все виснажує, не залишаючи енергії на творчість, яка передбачає «свободу мислення, внутрішній пошук, емоційний підйом, самозанурення в глибини несвідомого, усвідомлену необхідність і інтуїтивний прорив, політ внутрішнього "я" у зовнішній простір, енергетичний сплеск і "бродіння" душі» [1, с. 231]. В результаті – зменшення концертних заходів, музичних проєктів. Водночас, стан документації ніяк не визначає рівень підготовки фахівців. Оцінювання діяльності вузів мистецтва та їх рейтингові показники слід встановлювати по практичним

результатам: наявності лауреатів міжнародних та всеукраїнських конкурсів; проведених сольних концертах в місті, області, за кордоном; концертах-звітах тощо.

5. Однією з характеристик музичного середовища є його регіональна належність. В аспекті становлення національного самоусвідомлення важливим є відродження регіональних музичних традицій. Переважно державні і місцеві свята сьогодні відзначаються концертом «ореп ай» із запрошенням естрадних співаків (в провінції, як правило, приїжджих артистів). Рівень таких заходів, зазвичай, досить низький. Значно кращим було б проведення масових заходів з вивченням традиційного танцю, українського пісенного фольклору, народних обрядових дійств із залученням всіх присутніх. Такі форми відпочинку сприятимуть формуванню національної ментальності і музичного середовища регіону.

6. Фактором, що формує музичне середовище є концертне життя. Насиченість гастрольями, фестивальними і конкурсними заходами, активна діяльність музичних, театральних, концертних установ, розвинутий менеджмент в сфері організації дозволяє відрізняє столичні міста від провінції. Малі міста України сьогодні, як правило, не мають такого широкого спектру можливостей. На цьому рівні модним є проведення місцевих фестивалів. «Музичні фестивалі органічно поєднують можливості залучення до традиційної культури і культурної спадщини з дозвіллевим проведенням часу, – зауважує Олена Широкова. – Кожен музичний фестиваль збирає тисячі учасників. Як соціокультурне явище <...> він переступив рамки музичного заходу і набув значення форми культурної комунікації, в рамках якої реалізуються творчі та інтелектуальні інтенції нашого часу. Музичний фестиваль все частіше стає однією з основних форм здійснення контактів виконавців і слухачів» [8, с. 26].

Безумовно, фестивальні заходи, які мають регулярний характер, досить суттєво впливають на формування музичного середовища. Вони значно розширюють слухачську аудиторію, оскільки статус свята, непересічної події, викликає зацікавленість населення і ті, хто, зазвичай, не відвідує філармонічні концерти, виявляються публікою фестивальних заходів. Розширення аудиторії відбувається також за рахунок залучення слухачів з інших регіонів. Такий музичний-туризм (який у повній мірі є альтернативою радянських концертів-звітів регіонів в столиці) є досить плідним у збагаченні музичного середовища. Фестивальні акції є полем комунікації професіоналів і любителів музичного мистецтва, представників різних регіонів і країн. Вони формують музичний смак і виховують свого слухача. Також вони є можливістю презентації місцевих музичних талантів (молодих артистів і колективів), обміну досвідом, розширення творчих контактів, проведення майстер-класів, конференцій тощо. Тому важливо, щоб організацією і змістом таких заходів займалися музиканти-професіонали, здатні виявити творчу винахідливість, запропонувати цікаву програму, «вийти за межі» загальноприйнятого, традиційного.

Висновки. Музичне середовище це комплекс чинників, який включає: всі різновиди музичного мистецтва (академічне, фольклорне, естрадне, духовна музика); форми музикування (професійне, аматорське виконавство); музичні стилі й жанри; музичні твори, які знаходяться в актуальному використанні, існують в аудіо-, відеоформатах, у нотних виданнях, рукописах; авторів музичного продукту (композиторів), його «реалізаторів» – виконавців, споживачів (слухачів) і всю систему інститутів, організацій, які сприяють його зберіганню і розповсюдженню, зокрема музичні навчальні заклади, концертні установи, музичну критику, пресу, виробників музичних інструментів, нотні видавництва тощо. В статті ми зупинились лише на окремих з них: масовому музичному телепродукті, застосуванню музики в загальноосвітніх навчальних закладах, музичній освіті та освіті для дорослих, фестивальних заходах, специфіці регіонального музикування. «Удосконалення» лише одного з названих видів музичної діяльності них істотно не змінить оточуючу нас звукову реальність. У «реформуванні» музичного середовища, як і інших сфер соціального буття, потрібен комплексний підхід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блох О. А. Музыкальное творчество как объект теоретического анализа // Вестник МГУКИ, 2015. Вып. 6 (68). С. 230–238.
2. Вагнер Р. Современные заметки о музыкальном воспитании (для друга педагога) // Исполнительское искусство зарубежных стран. Москва, Музыка, 1975. Вып. 7. С. 69–71.

3. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию / Пер. с англ. Т. М. Сокольской. Общ. ред. А. Д. Логвиненко. Москва : Прогресс, 1988. 464 с.
4. Дзьобань О. П. Сучасний віртуальний простір: конгеніальність віртуальності й міфу // Стратегічні пріоритети. Серія: Філософія, 2017. № 3. С. 163–170.
5. Как учат музыке за рубежом. Сост., авт. предисл. Дж. Харгривз, А. Норт. Москва: «Классика–XXI век», 2009. 208 с.
6. Кремер Г. Обертоны. Москва: «Аграф», 2001. 352 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о «Дон Кихоте»: Очерки Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. 329 с.
8. Широкова Е. А. Музыкальный фестиваль в диалоге культур: дис. ... канд. культурологии: спец. 24.00.01 Теория и история культуры / Санкт-Петербургский государственный университет культуры и искусств. Санкт-Петербург, 2013. 171 с.
9. Шнабель А. Вопросы и ответы // Исполнительское искусство зарубежных стран. Москва: Музыка, 1967. С. 129–188.